

Золотарьов Віктор Степанович
*доцент кафедри українознавства ХНАДУ,
кандидат історичних наук, доцент
e-mail: zolvist@i.ua*

ТАКТИКА СОЦІАЛІСТИЧНИХ ПАРТІЙ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Під час першої світової війни українське питання мало велике значення у міжнародній політиці провідних країн Європи, кожна з яких мала свої плани щодо України. Це чітко зафіксував М.С. Грушевський, який напередодні війни писав: «Німців надзвичайно цікавить українське питання» і «воно впливає на оголошення війни». Німеччина і Австрія прагнули розчленити Росію, відірвати від неї Україну, Прибалтику, Польщу, Кавказ, обіцяючи їхнім народам незалежність, але під егідою цих країн. Власну позицію мали соціалістичні партії України.

Майже всі соціалістичні партії Росії вважали світову війну за своїм характером імперіалістичною. Але ж як під час війни вести боротьбу з самодержавством? Саме це питання розділило меншовиків та есерів на три основні напрями: патріотичний або оборонський, центристський або пацифістський та революційно-інтернаціоналістський.

Лідер більшовиків В.І.Ленін вважав, що захист Батьківщини в загарбницькій війні означає захист царизму, імперіалістичних урядів. Звідси гасло РСДРП – поразка «свого» уряду (загальне для революціонерів усіх воюючих країн) та перетворення війни імперіалістичної у війну громадянську.

Українські соціалістичні партії на початок війни були дуже ослаблені внутрішньопартійною боротьбою («ліквідаторство») і репресіями царизму. До того ж війна застала УСДРП розколотою по обидва боки кордону. Частина українських соціал-демократів на чолі з С. Петлюрою і В. Винниченком, які видавали в Москві журнал «Украинская жизнь», стали оборонцями.

Українське питання стало предметом дискусій на сторінках столичних газет і журналів, засіданнях IV Державної думи. Одним з ініціаторів цієї

дискусії був П. Струве, який ще до війни виступав у пресі зі статтями антиукраїнського характеру.

Американський історик-славіст Марк фон Гаген зазначав, що Перша світова війна стала водорозділом у відношеннях росіян з неросіянами й між самими неросіянами. Вчений підкреслював, що не в останню чергу політика російського окупаційного режиму з початком Першої світової привнесла ідеї національного звільнення в імперську армію. Переселення із західних кордонів сприяли встановленню тісних контактів галицьких поляків, євреїв та українців з українцями Російської імперії. На його думку, з якою складно не погодитися, саме російський режим і російські націоналістичні організації зробили націоналізм можливим у 1917 р. значно більшою мірою, ніж австрійці та німці.

Уряд Столипіна у 1910 р. провів розпуск українського культурно-просвітительського руху «Просвіта». Думські фракції соціал-демократів і трудовиків виступили проти переслідування «Просвіти» та української преси.

У роки війни діяльність українських соціалістичних партій, як і російських, була надто складною. Але в 1915 р. визвольний рух в Україні пожвавився, виріс інтерес до нього з боку інтелігенції, робітників, молоді. В Києві, Харкові, Катеринославі, Одесі, Полтаві, Чернігові й інших містах були відновлені або заново створені нові українські гуртки, групи, організації. Вони нелегально видавали газети, листівки, працювали в «Просвітах», клубах, бібліотеках. Велику допомогу надав В. Винниченко. В 1915 р. він нелегально знаходився у Києві, Харкові, Катеринославі. За його ініціативою в Харкові почали видавати газету «Слово», що відстоювала автономію України. В 1915 р. ставлення значної частини українських соціал-демократів до війни змінилось. З оборонством було покінчено. Вони виступили проти війни, самодержавства, за автономію України.

Українські соціал-демократи співпрацювали з російськими. Проте деякі російські соціал-демократи недооцінювали значення національного питання в Україні. Саме ця думка відображена в рішенні зборів українських соціал-демократів (51 чоловік) у серпні 1915 р. в селищі Катеринівське, неподалік від

Катеринославу: «З російськими соціал-демократами в класовій пролетарській боротьбі іти разом і солідарно». Але не вступати в блоки до тих пір, доки російські соціал-демократи не змінять свого ставлення до національних питань, «не визнають головного українського постулату автономії України».

Українські есери виступили проти війни й зайняли поразницьку позицію. У зверненні до української інтелігенції, селян, робітників відзначалось, що поразка царизму у війні полегшить боротьбу українства за свободу й незалежність. Крім того, влада Росії прагнула захопити Галичину та Буковину й там задушити українське життя.

Значно поживався і розширився соціалістичний рух серед української молоді, особливо серед студентства. В грудні 1914 р. у Харкові був створений «Український соціалістичний колектив», який домагався перебудови Росії в демократичну федеративну республіку. Наступного року в Харкові було створено дві студентські організації – «Коло незалежних» і «Українська студентська громада». Центром політичного життя українців у Петрограді був український клуб. У столиці нелегально діяла Петроградська організація УСДРП та «Головна рада», що об'єднувала українську студентську молодь, видавали друкований орган – «Український студент».

Таким чином, у важкі роки Першої світової війни активізувався національно-визвольний рух в Україні. Українські соціал-демократи покінчили з оборонством і закликали робітників і селян вести боротьбу проти війни, самодержавства й за автономну Україну. Але українські політичні партії під час війни не були масовими та не мали значного впливу на суспільство. Однак їхня діяльність на початку ХХ ст. підготувала політичний зліт цих партій у 1917 р.